

De kracht van het arrangement 4

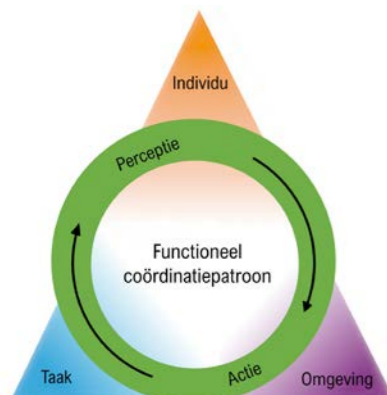
Een praktijktheorie met mogelijkheden

In ons vorige artikel hebben we de dynamiek van succes en falen bij deelnemers onderzocht en hoe deze ervaringen zich (laten) vertalen naar contextgebonden activiteiten en betekenisvolle interacties. In dit artikel gaan we dieper in op het 'motorisch leerkader', de verschillende accenten binnen de CLA en de praktische toepasbaarheid van dit model. We verkennen de persoonlijke ervaringen en belevingen van de deelnemers en de interactie tussen de bewegingsuitdagingen van de leerlijnen, bewegingsthema's en speelkriebels. We zullen illustreren hoe deze componenten elkaar beïnvloeden en samen een effectieve en inhoudelijk sterke combinatie vormen. | Theo de Groot en Jaap Verhagen

Praktische toepasbaarheid

Vanuit theoretisch perspectief is het soms onduidelijk of de bewegingsprofessionaal onderdeel is van de constraints binnen de taak/activiteit of het arrangement/omgeving. Een afgesproken regel, bijvoorbeeld, 'je mag alleen met je linkerhand spelen' of een aanwijzing als 'probeer zoveel mogelijk met je linkerhand te spelen'. Zijn dit aspecten van de activiteit of juist van het arrangement? De beweging wordt toch meer in bepaalde constraints gelokt (Visser, 2017). Ook kan er dan goed een verschil zijn tussen bewegingen die inderdaad graag datgene doen wat de professional vraagt en bewegingen die juist graag op hun 'eigen' wijze blijven bewegen. De grens van wat taak en wat arrangement en wat beweging is, is niet altijd even duidelijk. Wij kiezen ervoor om de professional onderdeel te laten

De Constraints-Led Approach (Onderwijs in bewegen op de basisschool (2021, p. 195)

zijn van de omgeving. De belangrijkste reden is dat hij een bepalende en verantwoordelijke rol heeft in de pedagogische omgeving met oog voor de integrale ontwikkeling van de deelnemer (Brouwer, 2021).

Verskillende accenten

Het motorisch leerkader waarvan wij in dit artikel uitgaan is de Constraints Led benadering. Dit is makkelijk gezegd maar binnen deze benadering worden de laatste jaren verschillende accenten gelegd (Balague et al., 2019). Deze accenten zijn terug te brengen naar de mate waarin nadruk wordt gelegd bij het verklaren en bespreken van de verwantschappen en beperkingen op basis van:

- de verdeling tussen de persoon en de omgeving (relationele variabelen);
- op welke momenten en hoe lang specifieke (interacterende) constraints hun werk doen;
- de correlatie van beperkingen door circulaire causaliteit.

Deze accentverschillen worden in twee afbeeldingen samengevat en weergegeven.

Deze theoretische accentverschillen maken het ingewikkelder om richtlijnen voor onderzoek en handreikingen voor de praktijk te geven. Tegelijkertijd kan de kennis van de veronderstelde temporele geneste organisatie van alle soorten beperkingen een basis vormen voor het

verbeteren van het begrip van beweegprocessen.

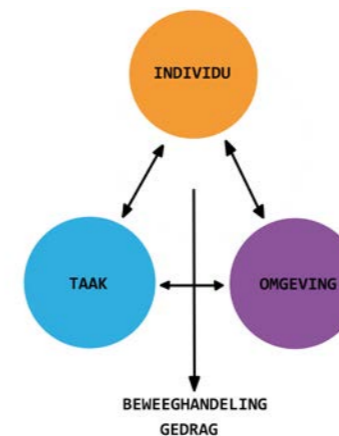
Motorisch leerkader; de uitgangspunten

We presenteren een model, rekening houdend met de opmerkingen, overwegingen en beperkingen die zijn besproken, dat gebruikt kan worden om de tools van het motorisch leren en controleren te koppelen aan leerfasen en evaluatie en waardering van een bewegingsactiviteit. We maken hierbij gebruik van wat we eerder omschreven als speelkriebels (De Groot & Verhagen, 2018; Beenhakker et al., 2020) en hoe die zo optimaal mogelijk in te zetten.

Op basis van deze analyse gaan we uit van twee leidende principes die samenhangen met eigenaarschap en autonomie (Brouwer, 2021; Deci & Ryan, 2006): Met het introduceren van een speelkriebel wordt het accent gelegd op het persoonlijke ervaren en beleven van de beweging. Door ervaren uitdagingen te verbinden met de specifieke (te leren) vaardigheid ontstaat een krachtige vakinhoudelijke combinatie (Davids et al., 2005; Beenhakker & De Groot, 2017) die naadloos aansluit op de Constraints-Led Approach (Newell et al., 2008, 2013, 2018).

Motivatie lijkt meer samen te hangen met kunnen dan met willen (Raza & Sikandar, 2018). De gangbare mening is

Newell's model uit 1986 waarin persoon, omgevings- en taakbeperkingen als onafhankelijk gedefinieerde, op elkaar inwerkende entiteiten worden voorgesteld

dat de motivatie toeneemt als op basis van realistisch gestelde doelen successen worden behaald (Newell, 1986; Yeager & Dweck, 2012; Locke & Latham, 2006). Het accent leggen op lukken, het ervaren van moeite doen, beleven van succes, intrinsiek gemotiveerd gedrag en eigenaarschap zijn de smeerolie voor effectief leren in beweegsituaties.

Speelkriebels, bewegingsthema's en beweeguitdagingen

Speelkriebels zijn te omschrijven als de betekenissen die de beweging zelf aan een bepaalde activiteit geeft om daarmee op eigen manier vorm te geven en deel te nemen aan die activiteit. Speelkriebels ontstaan in een werkelijkheid die tot stand komt in relaties. Als deelnemer zijn we verward in de wereld. In het interactieve netwerk van persoon, activiteiten en omgeving worden betekenissen verleend en ontleend. Het insceneren van bewegingsactiviteiten biedt de mogelijkheden tot het ontstaan van betekenissen. Een speelse attitude is dan ook een manier van reageren op situaties. Een speelse beweging is iemand die openstaat voor de uitdaging en verrassing die door de omgeving, de activiteit en de beweging ontstaat (Brown & Vaughan, 2010; Verhagen, 2022).

De last van het niet tot lukken komen of de lust van het wel tot lukken komen die een deelnemer ervaart, wordt contextgericht vertaald naar activiteiteninterventies en betekenisvolle beïnvloeding. Het is een open en gezamenlijk leerproces

waarin elke deelnemer op zijn niveau de beweegprincipes in bewegingsthema's ontdekt, ontwikkelt, realiseert, waardeert en eigen maakt.

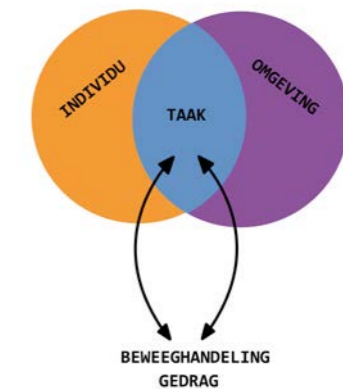
De speelkriebel is wat de bewegingsactiviteit maakt tot een activiteit waarmee de beweging iets kan. Beweegers hebben en ervaren verschillende speelkriebels en komen verschillende dingen halen binnen beweegactiviteiten (Beenhakker et al., 2020; Beenhakker & De Groot, 2017).

Oog hebben voor de specifieke speelkriebels zorgt dat bewegingsactiviteiten beter gaan aansluiten bij wat een deelnemer wil en kan. Een bewegingsomgeving wordt gecreëerd waarin activiteiten meer gaan lukken. De succeservaringen nemen toe, de beweegontwikkeling krijgt een 'boost' en de motivatie wordt vergroot. Veelal is dit de intrinsieke motivatie om meer te exploreren en te experimenteren (Beenhakker & De Groot, 2017; Brown & Vaughan, 2010).

Persoonlijke ervaren en beleven

Met het introduceren van speelkriebels wordt het accent gelegd op het persoonlijke ervaren en beleven van de beweging (Beenhakker & De Groot, 2017; Brown & Vaughan, 2010). Door de bewegingsuitdagingen van de leerlijnen en bewegingsthema's te verbinden met deze speelkriebels ontstaat een krachtige vakinhoudelijke combinatie. Een benadering die vrijwel naadloos aansluit bij de Constraints-Led Approach

Persoons- en omgevingsbeperkingen als onafhankelijk van elkaar gedefinieerde interagerende eenheden en taakbeperkingen als opkomende eigenschappen van het organisme-omgevingsstelsel

(Renshaw et al., 2015). Constraints zijn de grenzen waarbinnen de beweging beweegvaardigheden of beweegoplossingen kan verkennen.

De eigenschappen van de specifieke beweging, waaronder de speelkriebel, de taak en de bewegingsomgeving beïnvloeden elkaar in een interactief proces. Een verbinding met methodische principes en didactische uitgangspunten is dan ook steeds gericht op een brede bewegingservaring en -ontwikkeling van kinderen. Een voorbeeld van een invulling op basis van eigen beleving

Krachtige arrangementen

Door het introduceren van de juiste beweegkriebel, met andere woorden de mogelijkheid bieden te komen tot een betekenisgeving waarmee 'de beweging' iets kan, kun je van een zwakke situatie een voor een bepaalde beweging sterke(re) situatie maken; een beweegarrangement dat meer sturend is (De Groot & Verhagen, 2018). Het arrangement wordt beter passend, meer op maat en daarmee uitdagender voor een beweging. Met de woorden van Vermeer (2020, p. 15): "Het bewegingsonderwijs wordt zo ingericht dat de gewenste bewegingsuitvoering als het ware vanzelf wordt uitgelokt."

De 'trainer' wordt steeds meer bewegingsprofessionaal en landschapsarchitect die de bewegingsomgeving en daarmee de omgeving op een dusdanige manier arrangeert dat het beter leren bewegen effectiever en met meer plezier en

voldoening verloopt (Vermeer, 2020). We hopen met deze schets theoretische implicaties voor een beter begrip van de praktische toepassingen voor het verbeteren van de manipulatie van beperkingen in het leren bewegen te hebben voorgesteld.

Didactische praktijktheorie

Voordat we samenvattend afsluiten is er nog een facet dat aandacht verdient. Om bewegingsactiviteiten op een deskundige manier te begeleiden zal de beweegprofessional beweegsituaties goed moeten kunnen observeren en analyseren, zodat er adequaat geleerd en gestimuleerd kan worden.

Aangegeven werd dat het bij bewegethema's steeds gaat om het aangaan en oplossen van een specifieke beweeguitdaging en dat deze verbonden worden met vakinhoudelijke principes. Om beter zicht te krijgen op de beweegpraktijk is het van belang een didactische praktijktheorie te ontwikkelen waarmee onderzocht kan worden welke factoren van belang zijn voor het duiden en in de goede richting beïnvloeden van het bewegen.

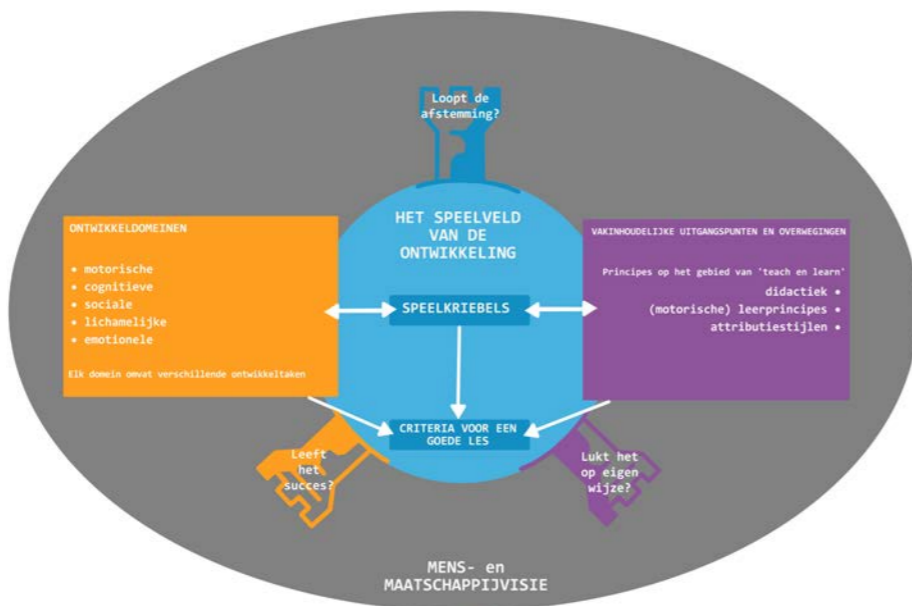
Het is niet voldoende bepaalde bewegingssituaties te arrangeren die uitnodigen tot een specifieke beweeguitdaging. Naast het uitnodigen deel te nemen aan een specifieke beweeguitdaging zijn er ook belevenissen nodig; het daadwerkelijk in actie ervaren van de beweeguitdaging. Tot slot gaat het bij het bewegen ook altijd om de (beweeg) handeling, de motorische skill. Het adequaat afstemmen van de vaardigheid op wat de omgeving vraagt. Een training of les bewegingsonderwijs is dan ook een voortdurende dynamische afwisseling (herordening) van betekenisvolle situaties (arrangementen), belevenissen (het daadwerkelijk ervaren) en de beweeghandelingen die worden afgestemd op de omgeving.

Deze facetten komen samen in de drie vragen: Loopt de afstemming? Lukt het op eigen wijze? En leeft het succes? (Oldeboom & Ten Brinke, 2008). Het antwoord is dan niet een ja of een nee, maar zal steeds een bepaalde mate van, zijn.

Samenvattend

We sluiten af met een grafische weergave

Schematisch weergave van de gehanteerde praktijktheorie met het accent op de beleving van de beweging © THEMA – spelen met gedrag

van onze uitgangspunten. We plaatsen het motorisch leren met behulp van CLA in het centrum van het speelveld van de integrale ontwikkeling. We doen dit vanuit een relationele mens-, beweeg-, en maatschappijvisie. Dit biedt een perspectief voor het kijken naar bewegende mensen in een beïnvloedingscontext en de wijze waarop deelnemers in 'de juiste richting' kunnen worden beïnvloed.

In dit model speelt de speelkriebel die ontstaat in de beweging-arrangementrelatie een grote rol. Een relatie die tot uiting komt in een arrangement dat zo goed als mogelijk aansluit bij de beweging en hem verleidt tot het aangaan van (een van de) bewegingsuitdagingen die besloten liggen in het arrangement. Het spreekt voor zich dat een arrangement voor individuele bewegers elk op hun eigen manier(en) uitdagend zijn. Dit vraagt van de beweegprofessional meer dan alleen een pedagogische en didactische vakbekwaamheid en het adequaat willen overbrengen aan de beweging. Het vraagt, in het ensceneren van arrangementen, juist ook het laten gebeuren van de beleefde en doorleefde ervaring van het gezamenlijk handelen in beweegsituaties.

Scan of klik *hier* naar het flipboek van de artikelen over 'De kracht van het arrangement'

Bronnen

Scan of klik *hier* naar de bronnen

Contact

Theo@spelenmetgedrag.nl
jaapverhagen@me.com
Theo de Groot is psycholoog, bewegingsdeskundige en eigenaar van THEMA – spelen met gedrag. www.spelenmetgedrag.nl
Jaap Verhagen werkt als ondernemer voor zijn eigen bedrijf www.vernon.nl.
Kernwoorden
 Constraints-Led Approach (CLA), speelkriebels, praktijktheorie

Bewegingsonderwijs in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs

Sinds 2015 volgen we de ontwikkelingen van bewegingsonderwijs en sport in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs. Na de derde meting, in 2023, maken we de stand van zaken op. Hoe staat het ervoor met de ingeroosterde lestijd, de nieuwe wettelijke verplichting van twee lessen per week, het tekort aan accommodaties, het aanvullende beweegaanbod en de gevolgen van corona? | Sofie Vrieswijk

Over het onderzoek

In 2015 vond de 0-meting plaats (Lucassen et al., 2016) en in 2019 de 1-meting (Slot-Heijs et al, 2019). In 2023 hebben we de 2-meting uitgevoerd. In de zomer van 2023 hebben 316 schoolleiders in het gespecialiseerd onderwijs en 83 schoolleiders in het praktijkonderwijs daarvoor een online vragenlijst ingevuld. De resultaten hebben we onlangs gepubliceerd (Slot-Heijs & Vrieswijk, 2024).

De 2-meting geeft enerzijds de stand van zaken voor 2023 weer in het gespecialiseerd onderwijs en het praktijkonderwijs. Het gespecialiseerd onderwijs is een verzamelnaam voor het speciaal basisonderwijs (sbo), speciaal onderwijs (so)

en voortgezet speciaal onderwijs (vso). Anderzijds kunnen we de ontwikkelingen over de laatste acht jaar volgen. Wat leren we van deze drie metingen in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs over een periode van acht jaar?

Ingeroosterde lestijd

Binnen het gespecialiseerd onderwijs zijn schommelingen zichtbaar in de ingeroosterde lestijd tussen 2013 en 2023. Over het algemeen verschilt de ingeroosterde lestijd in het sbo en so nauwelijks tussen 2013 en 2023. Toch zijn er twee opvallende resultaten: Er is een daling van ongeveer 30 minuten zichtbaar in de ingeroosterde lestijd bij groep 1 en 2 in het sbo (van 123 minuten naar 94 minuten

per week). Dat is zorgwekkend, omdat op jonge leeftijd de basis gelegd wordt voor de ontwikkeling van motorische vaardigheden en daarmee voor een leven lang bewegen en sporten (Singh, Veldman & de Jonge, 2023). Onvoldoende motorische vaardigheden ontwikkelen en bewegen vanaf een jonge leeftijd is ook volgens de World Health Organization (WHO) een urgent probleem (WHO, 2022). De ingeroosterde lestijd in het vso is in 2023 in alle leerjaren gemiddeld lager dan in 2013 (88 vs. 113 minuten).

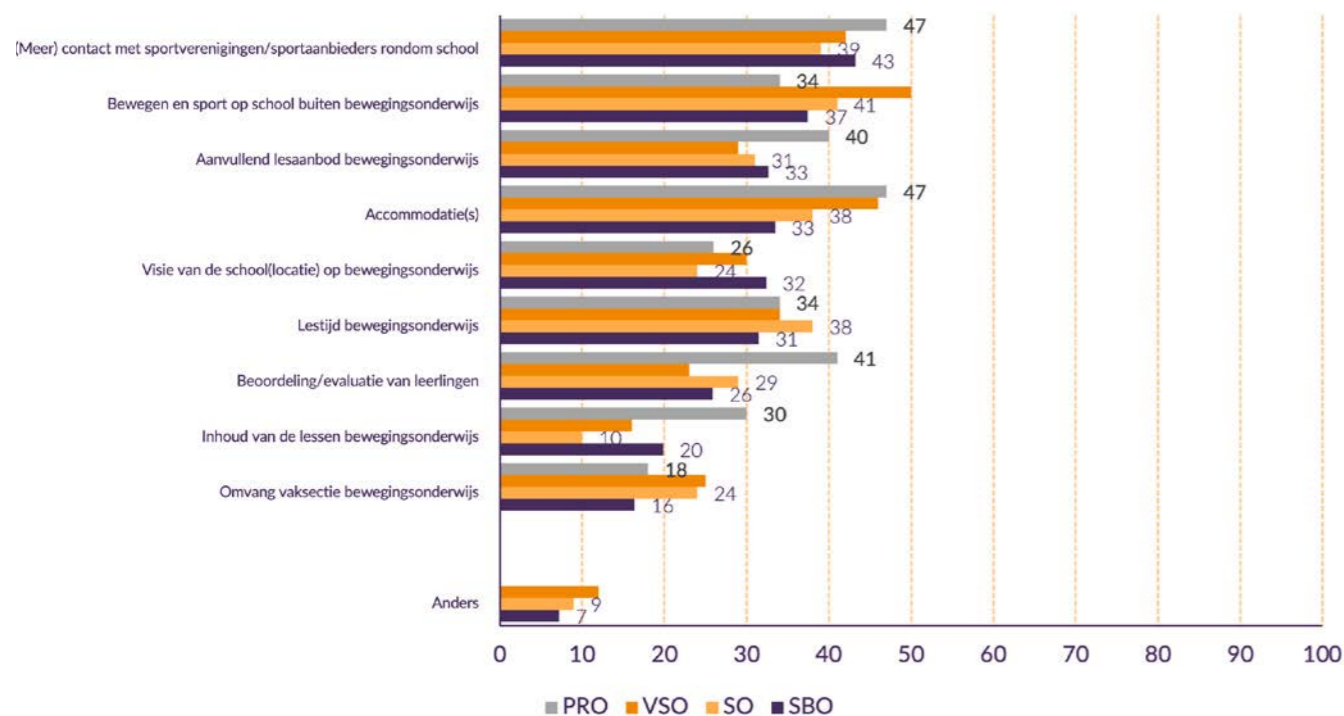
In het praktijkonderwijs is er weinig verschil in de ingeroosterde lestijd over de verschillende leerjaren en fases van 2013 tot en met 2023.

Figuur 1 Waarom het schoollocaties in het sbo (n=28) en so (n=49) niet lukt om aan de wettelijke verplichting te voldoen (in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs, 2023.

Figuur 2 Wensen van schoolleiders in het sbo (n=112), so (n=124) en vso (n=67) voor verandering binnen het bewegingsonderwijs/LO

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs, 2023.

Wettelijke verplichting van 90 minuten bewegingsonderwijs

In februari 2020 is een wetsvoorstel aangenomen. Vanaf 2023 moet iedere basisschool minimaal twee lesuren per week bewegingsonderwijs geven voor alle schooljaren. Een bevoegde (vak) leerkracht moet deze uren geven. Deze nieuwe wetgeving geldt ook voor het sbo en het so.

In het so ligt het aandeel scholen dat in 2023-2024 niet aan de wettelijke verplichting voldoet een stuk hoger (één derde) dan in het sbo (één vijfde van de scholen). De meest belangrijke redenen daarvoor zijn volgens schoolleiders in het sbo en so nagenoeg hetzelfde: een tekort aan accommodatie en bevoegde leerkrachten.

Het is vooral zorgwekkend dat een deel van de schoolleiders aangeeft hieraan niets te kunnen of gaan veranderen. Eén op de tien scholen in het sbo en één op de vijftien scholen in het so voldoet niet aan de wettelijke verplichting én gaat niet zorgen voor verandering om wel de verplichte uren bewegingsonderwijs te geven. Nader onderzoek moet uitwijzen hoe scholen (en gemeenten)

ondersteund kunnen worden om de belemmeringen hiervoor weg te nemen.

Tekort aan accommodatie

Het tekort aan accommodatie is naast het tekort aan voldoende leerkrachten het belangrijkste knelpunt waardoor scholen niet kunnen voldoen aan de nieuwe verplichting van twee lesuren bewegingsonderwijs. Eerder onderzoek toonde aan dat het primair onderwijs ook moeite heeft al het bewegingsonderwijs te huisvesten (Ruikes et al., 2022) en een tekort ervaart om te voldoen aan de wettelijke verplichting (Slot-Heijs, Vrieswijk & Lucassen, 2021).

Niet alleen schoolleiders, maar ook gemeenten erkennen het tekort aan accommodatie voor bewegingsonderwijs (Vrieswijk & Schadenberg, 2023). Uit dit onderzoek blijkt dat in één derde van de gemeenten onvoldoende binnensportaccommodaties aanwezig zijn om alle lessen bewegingsonderwijs te faciliteren. Deze negatieve trend baart zorgen en roept de vraag op of de bestaande accommodaties volstaan om ook in de toekomst voldoende én goed bewegingsonderwijs en LO te kunnen aanbieden.

Aanvullend sport- en beweegaanbod

De wensen van de schoolleiders in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs op het gebied van bewegingsonderwijs/LO zijn voornamelijk gericht op het opzetten/invullen van het aanvullende sport- en beweegaanbod. Dat is het sport- en beweegaanbod op school buiten de lessen bewegingsonderwijs en LO om. Voorbeelden hiervan zijn pauzesport of het aanvullende lesaanbod na schooltijd (figuur 2).

Hierbij geven veel schoolleiders ook aan (meer) contact te willen met sportverenigingen en sportaanbieders (figuur 2). Dat is ook vaak gericht op dat extra sport- en beweegaanbod.

Bij de verbetering van het aanvullende sport- en beweegaanbod is mogelijk een rol voor de vakdocent bewegingsonderwijs weggelegd. Deze kan nadenken over de verschillende mogelijkheden voor dit aanvullende sport- en beweegaanbod, bijvoorbeeld in de vorm van beweeginterventies of hulp/inzet van een buurtsportcoach. Hiervoor kan de docent gebruikmaken van een verdiepende scholing,

aanvullende (master)opleiding of andere professionaliseringsmogelijkheden.

Ook in het kader van bewegen gedurende de schooldag is verbetering mogelijk, in zowel het praktijkonderwijs als het gespecialiseerd onderwijs. Vooral beweegaanbod in de klas, zoals bewegend leren, bieden scholen nog weinig aan. Bijna drie kwart van de schoolleiders in het praktijkonderwijs geeft aan op dit moment nooit bewegend leren aan te bieden. In het gespecialiseerd onderwijs gebeurt dat vaker.

Scholen kunnen kijken of er mogelijkheden zijn om het beweegaanbod in de klas – of nog breder: bewegen op en rondom school – meer aandacht te geven in het gespecialiseerd en praktijkonderwijs. Hierbij is het vormen van een visie vanuit de school(locatie) cruciaal voor een goede integratie van bewegen gedurende de schooldag. Het vormen van deze visie rondom bewegingsonderwijs (en wellicht ook breder: bewegen op school) is ook één van de veelgenoemde wensen van schoolleiders (figuur 2).

Gevolgen coronamaatregelen

Gedurende de coronapandemie waren bewegingsonderwijs en LO lange tijd niet mogelijk. De gevolgen hiervan zien de docenten nog altijd terug bij hun leerlingen. Vooral schoolleiders in het praktijkonderwijs (twee derde) ervaren nog negatieve gevolgen van de coronamaatregelen bij leerlingen. Met name op het gebied van sociale interactie, maar ook op het gebied van bewegen. Volgens hen bewegen leerlingen minder, zijn ze minder fit en bewegen ze ook minder goed. Bij het gespecialiseerd onderwijs ervaart ongeveer één derde van de schoolleiders dit.

Conclusie

De aandacht voor en de aanpak van bewegingsonderwijs en sport in het gespecialiseerd en praktijkonderwijs heeft de afgelopen acht jaar op de meeste onderwerpen een positieve ontwikkeling laten zien. Maar op een aantal punten is, zoals je hebt kunnen lezen, aandacht nodig voor verbeteringen. Hoe kan de vakdocent bewegingsonderwijs of docent LO hierin een rol spelen? Deze aandachtspunten liggen zowel binnen het

bewegingsonderwijs (zoals lestijd en accommodatie), maar ook daarbuiten (zoals naschools- of aanvullend sport- en beweegaanbod).

Bronnen

Scan of klik *hier* naar de bronnen

Scan of klik *hier* naar het onderzoeksrapport

Contact

s.vrieswijk@mulierinstituut.nl

Sofie Vrieswijk is onderzoeker bij het Mulier Instituut

Kernwoorden

2-meting, gespecialiseerd onderwijs, speciaal basisonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs